

Vennskapets pris

– fattigdom og sosial isolasjon i ungdomstida

Mira Aaboen Sletten, Tone Fløtten og Anders Bakken

Har dårlig råd i familien betydning for unge tenåringers relasjoner til jevnaldrende? Artikkelen drøfter temaet ved hjelp av data fra Ung i Norge 2002. Analysene viser at unge i familier med dårlig råd oftere enn andre opplever sosial isolasjon. Som en mulig forklaringsvariabel vies ungdoms personlige forbruk spesiell oppmerksomhet. Dette har liten betydning. I artikkelen diskuteres derfor også alternative forklaringer på sammenhengen mellom familieøkonomi og sosial isolasjon i ungdomstida.

I flere tiår har fattigdom vært et lite diskutert problem i Norge. Det har vært mer eller mindre utenkelig at det skulle finnes fattige barn i vårt land. I slutten av 1990-årene er fattigdommen gjenoppdaget som sosialt problem. Den offentlige debatten har særlig omhandlet barn og unge. Bekymringen er blant annet knyttet til en økende kommersialisering av barndommen og fattige ungdommers mulighet til å hevde seg blant jevnaldrende. De fleste fritidsaktiviteter barn og unge deltar i, koster penger, «(...) tradisjonelt gratis fritidsaktiviteter for barn og unge erstattes med kostnadskrevende aktiviteter: slalåmbakken erstatter for eksempel skiløypa, mens det kommersielle helsestudioet erstatter skogsturen eller treningen i idrettslaget» (St.meld. nr. 39, 2001–2002). Å ikke ha penger til nødvendig utstyr, medlemskontingenter eller inngangsbilletter kan bety utestengelse fra sentrale arenaer hvor ungdom møtes. Siden jevnaldrende har en særlig betydning i ungdomstida (Frønes 1998), vil det å mangle venner og føle seg utafør ha direkte betydning for de unges livskvalitet. Å ha venner «(...) markerer at hun eller han er godtatt og akseptert av de andre jevnaldrende. Samtidig tilbyr vennenettverk fellesskap, identitet og tilhørighet» (Fauske og Øia 2003: 175).

Så langt har norsk fattigdomsforskning primært vært viet til tallfesting av hvor mange som vokser opp i fattige familier. Generelle levekår og sosiale problemer knyttet til det å vokse opp med dårlig råd er undersøkt bare i begrenset grad (Fløtten 1999, Epland 2001).¹ Ved hjelp av en større, representativ undersøkelse blant norske ungdomsskoleelever vil vi i denne artikkelen studere *hvor vanlig det er at ungdom ikke kan delta i sosiale aktiviteter fordi foreldrene har dårlig råd*. Vi vil videre undersøke *om unge i familier med svak økonomi selv opplever at de er sosialt isolert, og hvor sterk sammenhengen mellom økonomi og isolasjon eventuelt er*. En hypotese er at familieøkonomi har betydning for de unges posisjon i jevnaldremiljøet, og at barn av foreldre med dårlig råd oftere mangler gode venner, oftere blir mobbet, føler seg upopulære og ensomme.

Et annet viktig spørsmål i artikkelen er *hvilken betydning de unges eget forbruk har for eventuelle sammenhenger mellom familieøkonomi og sosial isolasjon*. Den oppmerksomheten økende kommersialisering av ungdoms fritid har fått i fattigdomsdebatten, er utgangspunktet for en slik problemstilling. Samtidig har sammenhengen mellom forbruk og ungdoms relasjoner til jevnaldrende en teoretisk interesse. Forventningen om at forbruk har betydning for sosial inklusjon, er i tråd med modernitetsteorier som beskriver samfunnsutviklingen ved å vise til overgangen fra et produksjons- til et forbrukssamfunn. I forbrukssamfunnet oppfattes det moderne menneskets mulighet til å forbruke som grunnleggende for identitet, sosial integrasjon og en meningsfull eksistens (Baumann 1988). Manglende evne til å konsumere fører til sosial degradering og utestegning. Det hevdes at «... one needs to be consumer first, before one can think of becoming anything in particular» (Baumann 1998: 26). I et slikt samfunn er det gode liv definert som evne og mulighet til å velge mellom varer og tjenester på et marked. Målet er å skaffe seg slike goder i et liknende tempo som andre, eller helst før. De som faller av karusellen, framstår som mislykkede forbrukere og vil trekke seg tilbake eller ekskluderes fra sosial samhandling.

Muligheten til å forbruke er ikke bare relevant for velferd og inklusjon i de voksnes verden, den vil også være viktig for å forstå identitetsdannelse og integrasjon blant barn og unge. Tenårsfasen er en periode med sterkt konformitetspress, hvor behovet for bekreftelse fra andre er stort. For å unngå å skille seg ut trengs penger til å kjøpe de samme klærne, de samme mobiltelefonene og det samme fritidsutstyret som andre. I et samfunn der foreldre flest har trygg økonomi og forbruket generelt er høyt, vil mange ha mulighet til å kjøpe det «riktige» utstyret og betale for å delta i dyre fritidsaktiviteter. Dermed øker også sannsynligheten for at barn og unge fra fattige familier skiller seg ut i forhold til sine jevnaldrende (Piachaud 2001), og kommersialiseringen kan slik fungere som eksklusjonsagent (Euronet 2002).

Tidligere forskning

Hva forbruk betyr for ungdoms posisjon blant jevnaldrende, har vært tema i flere undersøkelser der norsk ungdom er intervjuet om sitt forhold til penger (f.eks. Storm-Mathisen 1998, Brusdal 2001, Marthinsen og Røe 2004). Flere studier viser at unge selv opplever muligheten til å forbruke på linje med andre nærmest som en forutsetning for sosial inklusjon. I en fersk studie av holdninger til personlig økonomi gav for eksempel de unge respondente uttrykk for at mulighet til å kjøpe de «riktige» klærne var avgjørende blant annet for å unngå mobbing (Marthinsen og Røe 2004). Deltaelse i kostnadskrevene sosiale aktiviteter ble også oppfattet som viktig for å bli akseptert i ungdomsmiljøene. En annen undersøkelse konkluderte med at god tilgang til materielle ting ikke var noen garanti for å bli oppfattet som populær, men at tilgang til en «standardpakke» av utstyr var viktig for å unngå å bli upopulær (Wærdahl 2003). Få undersøkelser av denne typen ser imidlertid spesielt på situasjonen til ungdommer som befinner seg i en situasjon med dårlig råd. Et unntak er en kvalitativ studie av seks unge i alderen 11–16 år i familier som over tid har mottatt økonomisk sosialhjelp (Tvetene 2001). I intervjuene kommer det tydelig fram at ungdommene føler seg annerledes og utenfor, og at de ikke kan delta i sosiale aktiviteter på linje med jevnaldrene. Flere av ungdommene forteller også om svake og problematiske forhold til jevnaldrene.

Større systematiske undersøkelser av sammenhengen mellom familieøkonomi og de unges relasjoner til jevnaldrende finnes ikke i Norge. Heller ikke europeiske studier har forfulgt slike problemstillinger i særlig grad. I amerikansk fattigdomsforskning finnes det flere undersøkelser som studerer hvordan fattigdom henger sammen med oppvekstvilkår (for oversikter, se Duncan og Brooks-Gunn 1997, Brooks-Gunn og Duncan 1997, Duncan mfl. 1998). De fleste undersøkelsene bekrefter at fattigdom har negative konsekvenser for barns og unges velvære, samt for deres jevnalderrelasjoner. Blant annet konkluderes det med at emosjonelle problemer og atferdsproblemer i barndommen kan knyttes til fattigdom, og at barn fra fattige familier har større sannsynlighet enn andre barn for å oppleve problemer som depresjon, sosial tilbaketrekning og bekymringer (jf. Eamon 2002). Når det gjelder ungdom spesielt, finnes det forskning som viser at fattige unge oftere blir avvist av jevnaldrende og oftere enn ungdom flest er upopulære (Bolger mfl. 1995, Patterson mfl. 1991). Det har imidlertid blitt satt spørsmålstegn ved hvilken betydning mangelen på penger i seg selv har for disse negative konsekvensene (Mayer 1997), og det er lite forskning som studerer mellomliggende faktorer. Hvilken betydning forbruksmønstre har for disse sammenhengene, er så langt ikke kartlagt.

Data

Analysene i denne artikkelen er basert på data fra ungdomsundersøkelsen *Ung i Norge 2002*. Studien er gjennomført av NOVA og er representativ for skoleelever på ungdomstrinnet og i videregående skole. Datamaterialet inneholder flere spørsmål om familiens økonomiske situasjon, sosial isolasjon og forbruk, og egner seg derfor godt til å studere levekår blant ungdom i Norge. Alle opplysningene i undersøkelsen baserer seg på ungdommenes egen rapportering.

Fordi familiebakgrunn kan antas å ha særlig betydning for mulighetene til å forbruke i den tidlige tenåringstiden, vil analysene i denne artikkelen kun omfatte elever på ungdomstrinnet. Nærmere 5800 ungdommer fra 47 ungdomsskoler over hele landet deltok i undersøkelsen. Dette gav en responsrate på ungdomstrinnet på 94 prosent, noe som skyldes at undersøkelsen ble gjennomført på skolen. Blant de 6 prosentene som ikke deltok, hadde to av tre enten ikke fått tillatelse fra foreldrene, de hadde ikke lyst til å delta, eller de manglet obligatoriske samtykkeskjema fra foreldrene. De øvrige var elever som skolene ikke fikk tak i den perioden undersøkelsen varte. Årsaken kunne være ulovlig fravær eller langvarige sykehus- eller utenlandsopphold. Nærmere detaljer om undersøkelsen og gjennomføringen finnes i en egen metoderapport fra prosjektet (Rossow og Bø 2002).

Familiens økonomiske situasjon

Debatten om hvordan fattigdom best kan måles, står sentralt både i norsk og internasjonal fattigdomsforskning. Er fattigdom en objektiv tilstand som bør måles ved hjelp av objektive indikatorer, eller kan fattigdomsanalyser baseres på subjektive fattigdomsmål? Tilsvarende er fattigdom en absolutt tilstand som kan defineres uavhengig av tid og sted, eller skal man vurdere fattigdom relativt i forhold til levestandarden i samfunnet? De fleste av forskerne på feltet kan enes om at fattigdom bør ha en relativ dimensjon, og at det er riktig å benytte dette begrepet også i Norge, selv om sult, hjemløshet og absolutt nød er noe som rammer svært få. Samtidig er det i rike land en sterk tradisjon for å basere analyser av fattigdom på folks inntekter.² I denne artikkelen sees fattigdom i tråd med det første som et relativt fenomen, men vi baserer oss ikke på et tradisjonelt inntektsmål. Siden ungdom antas å ha begrenset kunnskap om familiens inntekt, ble deltakerne i *Ung i Norge 2002* stilt følgende spørsmål om hvordan de selv vurderte den økonomiske situasjonen i familien sin: «Har familien din hatt god eller dårlig råd de siste to årene?» Det er dette indirekte målet på inntektssituasjonen som brukes i analysene.

De fleste unge (70 prosent) opplever at familien har hatt god råd eller stort sett god råd de to siste årene. 24 prosent rapporterer at de verken har hatt god eller dårlig råd, mens et mindretall oppgir at den økonomiske situasjonen har vært dårlig. 5 prosent rapporterte at familien stort sett hadde dårlig råd, og 1 prosent at de hadde dårlig råd hele tiden. I analysene vil ungdom fra fattige familier omfatte de to siste gruppene. Anslaget på fattige er dermed godt i samsvar med analyser som bruker objektive mål på inntekt. I slutten av 1990-årene har forskere estimert den norske fattigdommen til om lag 5 prosent (Fløtten mfl. 2001). Det er likevel *ikke* gitt at de 6 prosent unge som sier de har dårlig råd, overlapper med de 5 prosent av norske familier som er inntektsfattige.

Siden vi må være åpne for at ungdom kan feilvurdere familiens økonomi, har vi foretatt noen kontrollanalyser for å vurdere hvor godt fattigdomsmålet treffer. Dette er gjort ved å undersøke sammenhengen mellom selvrapportert fattigdom og ulike mål som på en mer objektiv måte gir indikasjoner på økonomiske problemer i familien. Følgende opplysninger fra de unge er brukt: 1) fravær av heltidsarbeid i familien, 2) mottak av sosialhjelp, 3) om foreldrene er trygdet, 4) antall voksne i familien og 5) om familien leier bolig. Ingen av disse målene kan i seg selv brukes som mål på fattigdom, men kan samlet antas å gi et bilde av familiens økonomiske situasjon.

Tabell 1. Prosentandel av ungdom med ulik økonomi i familien som tilfredsstillende ulike indikatorer på svak familieøkonomi

Indikator på svak familieøkonomi	De unges vurdering av familiens økonomiske situasjon				Totalt
	God råd	Stort sett god råd	Verken god eller dårlig råd	Dårlig råd	
Ingen av foreldrene arbeider heltid	9	12	16	31	13
Minst en forelder mottar sosialhjelp	7	10	15	39	12
Minst en forelder er trygdet	12	16	21	33	17
Bor bare med en av foreldrene	14	18	29	48	21
Leiet bolig siste to år	2	5	8	21	6
Tilfredsstillende minst to av indikatorene	10	14	23	50	17
Minste N	1521	1922	1270	304	5017

* Alle forskjeller er statistisk signifikante ($p < 0,001$)

I hele utvalget tilfredsstillter 17 prosent minst to av kriteriene på svak familieøkonomi, mens det samme gjelder 50 prosent av dem som opplever at familier har økonomiske problemer. Disse ungdommene skiller seg negativt ut på alle kriteriene som er brukt her. Det er verdt å merke seg at halvparten av de fattige unge vokser opp i eneforsørgerfamilier, og at fire av ti rapporterer at foreldrene mottar sosialhjelp. Samtidig må det understrekes at også blant dem som opplever familieøkonomien som god, finnes en del som har trygdede foreldre eller foreldre som mottar sosialhjelp. Når sammenhengen likevel er så tydelig, gir dette indikasjoner på at det subjektive målet fanger opp en reell økonomisk situasjon i de unges familier.

Å bruke et subjektivt og mer direkte fattigdomsmål enn det som er vanlig, kan også begrunnes på andre måter. Ett argument er at rene inntektsmål ikke nødvendigvis gir en dekkende beskrivelse av barnefamiliens faktiske økonomiske situasjon. Analyser av fattigdomsutviklingen i Norge viser at andelen barnefamilier med svært lav inntekt har holdt seg relativt konstant de siste 10–15 årene, samtidig har andelen som opplever at de har økonomiske problemer, økt (Fløtten, Dahl og Grønningsæter 2001). Dette viser primært til fattigdommens relative komponent. Det kan også argumenteres for at subjektive beskrivelser i større grad fanger opp kompleksiteten i familiens økonomiske situasjon og dennes betydning for de unge. Ungdom *kan* oppleve familiens økonomi som svak også i tilfeller der foreldrenes inntekter er normale, for eksempel dersom foreldrene har foretatt uheldige investeringer i boligmarkedet eller har dårlig økonomistyring og uforholdsmessig høyt forbruk. I en slik situasjon vil de unge preges av den vanskelige økonomiske situasjonen i familien, selv om inntektsnivået er normalt.

Likevel er det klare problemer knyttet til det å benytte subjektive mål på fattigdom. Det vil alltid være en fare for at de som ut fra mer objektive kriterier vanskelig kan defineres som fattige, opplever at økonomien er knapp. Vi skal heller ikke se bort fra at en del foreldre med dårlig råd vil forsøke å skjule økonomiske problemer overfor barna. Slike innvendinger til tross, vil vil forsvare bruken av en subjektiv fattigdomsdefinisjon. Analysene skal ikke brukes til å fastslå hvor mange fattige unge som finnes i Norge, men til å anslå i hvilken grad det å vokse opp i en familie med svak økonomi kan påvirke de unges sosiale liv negativt. Gitt kontrollanalysene over er sannsynligheten stor for at de fleste av de 6 prosentene unge som oppgir at de bor i en familie med svak økonomi, faktisk gjør dette. Muligheten for at noen av disse unge i realiteten bor i en velstående familie, er imidlertid til stede. Likevel vil dette sannsynligvis gjelde svært få ungdommer, og vi forventer at det ikke vil påvirke resultatet i stor grad.

Andre variabler

Eksklusjon fra deltakelse i sosiale aktiviteter på grunn av svak familieøkonomi ble undersøkt ved hjelp av et spørsmålsbatteri spesielt utviklet i forbindelse med *Ung i Norge*-undersøkelsen.³ I spørreskjemaet ble de unge spurt ut om sin deltakelse i sosiale aktiviteter vi antar det er vanlig at barn og unge er med på. Dette gjaldt deltakelse på 1) leirskole, 2) dagsutflukter med skolen, 3) turer med lag og foreninger, 4) skolefester, 5) bursdager eller selskaper der man må ha med gave, 6) fritidsaktiviteter der man må betale for å komme inn eller være medlem, og 7) andre «frie» aktiviteter med venner som koster penger (kino, idrettsarrangement e.l.). Noen av disse gjøremålene er knyttet til fritidsarenaen, andre er relatert til skolen. Felles for alle er at det koster penger å være med. I hvert enkelt tilfelle ble de unge bedt om å oppgi hvor ofte det hadde hendt at foreldrene ikke hadde hatt råd til å la dem delta. De skulle krysse av for om de aldri hadde opplevd dette, om det hadde skjedd én, noen få ganger eller mange ganger.⁴

Det finnes ingen enkel måte å måle *sosial isolasjon* blant ungdom på. I tråd med psykologisk forskning på vennskap og popularitet oppfattes dette som et flerdimensjonalt fenomen (Tetzchner 2001, George og Hartmann 1996). Vi har brukt følgende fem forhold som indikatorer på det å være sosialt isolert i ungdomstida (omfang i parentes): at de unge mangler en bestevenn eller bestevenner (8 prosent), er sjelden sammen med jevnaldrende (3 prosent), mobbes eller fryses ut av andre (11 prosent), sterk ensomhetsfølelse (4 prosent) og opplever seg selv som lite populær (13 prosent). De tre første indikatorene viser til objektive forhold, mens de to sistnevnte representerer en subjektiv beskrivelse av hvordan ungdom opplever seg selv i relasjon til jevnaldrende. Vedlegget bakerst i artikkelen gir en mer detaljert beskrivelse av spørsmålene som er brukt.

Endelig er de unges *forbruk* målt gjennom spørsmål som fanget opp hvor mye penger de hadde brukt til ulike formål i løpet av den siste måneden før undersøkelsen ble gjennomført. Spørreskjemaet tok sikte på å dekke de fleste varer og tjenester ungdom bruker penger på. I denne artikkelen har vi trukket ut fem forbruksposter som vi antar har betydning for ungdommenes posisjon i ungdomsmiljøet. Mer spesifikt gjelder dette utgifter til klær og sko, mobiltelefon, film (kino, video og DVD), musikk (CD) og til kafé, gatekjøkken og diskotek. For å unngå at unormalt høye summer påvirker gjennomsnittstallene, er disse omkodet til et mer realistisk, men likevel høyt, forbruksnivå.

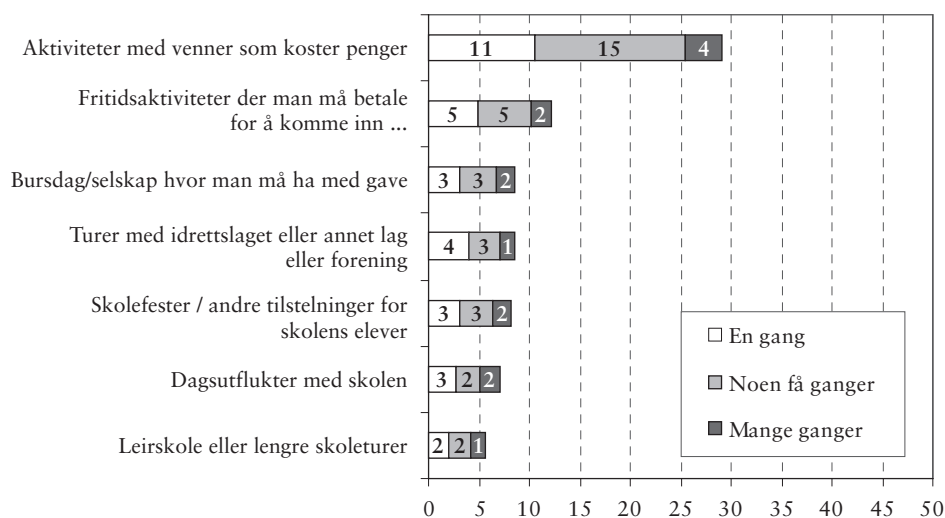
Som et første inntak til sammenhengen mellom dårlig råd i familien og sosial isolasjon vil vi undersøke hvor vanlig det er at ungdom stenges ute fra sosiale arenaer på grunn av familiens økonomi. Deretter undersøkes sammenhengen mellom familiens økonomiske situasjon og opplevelsen av sosial

isolasjon i forhold til jevnaldrende. Til slutt spør vi om ungdommenes forbruk kan bidra til å forklare en eventuell sammenheng mellom en svak familieøkonomi og sosial isolasjon.

Eksklusjon fra sosiale arenaer

En måte fattigdom kan ha betydning for ungdoms posisjon blant jevnaldrende på, er gjennom deres mulighet til å delta i fritidsaktiviteter som koster penger. Figur 1 gir en oversikt over andelen blant norske ungdomsskoleelever som har opplevd at de ikke kunne delta i ulike sosiale aktiviteter på grunn av familiens økonomi. Det er verdt å merke seg at spørsmålene som er brukt, ikke la opp til noen spesifikk tidsmessig avgrensning. Figuren viser dermed andelene som har hatt slike opplevelser *noen gang*.

Figur 1. Andelen unge som oppgir at de ikke har kunnet delta i ulike sosiale aktiviteter på grunn av familiens økonomiske situasjon. Prosent

Totalt har 37 prosent hatt minst én opplevelse av at de ikke kunne delta i en av de ulike sosiale aktivitetene som ble listet opp. Når to av tre *aldri* har måttet avstå fra sosiale aktiviteter på grunn av foreldrenes økonomi, sier dette mye om hvilke gunstige økonomiske forhold de aller fleste unge lever under. Resultatene viser samtidig at en liten, men ikke ubetydelig, andel unge har flere slike erfaringer. De fleste av disse opplevelsene går ut på å ikke kunne være med på «frie aktiviteter» med venner, slik som kino,

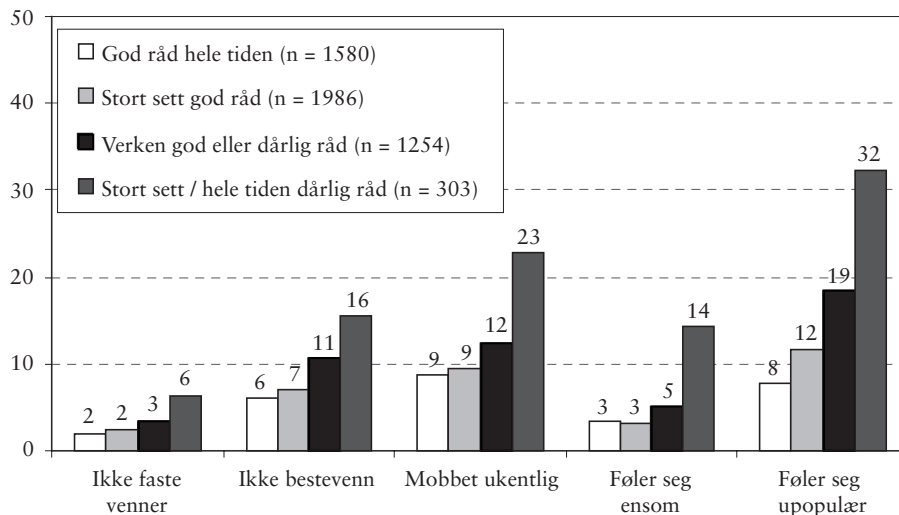
idrettsarrangement, konserter og liknende. Et mindretall på 12 prosent har opplevd å ikke kunne være med på organiserte eller halvorganiserte fritidsaktiviteter der det kostet penger å være med, 8 prosent har ikke kunnet delta i bursdager, og like mange har måttet avstå fra turer med idrettslaget eller skolefester, mens 6 prosent har opplevd en eller flere ganger å ikke kunne delta på leirskole fordi foreldrene hadde dårlig råd.

Mer detaljerte analyser viser høy grad av overlappning mellom de ulike aktivitetene. Ungdom som har opplevd å ikke kunne delta i en type aktivitet, har ofte også slike erfaringer med en annen. Slår vi svarene sammen, viser det seg at en gruppe på 5–6 prosent gjentatte ganger har opplevd å bli ekskludert fra slike vanlige aktiviteter knyttet til skole og fritid.

Sosial isolasjon

Det neste spørsmålet vi ønsker svar på, er i hvilken grad ungdoms relasjoner til jevnaldrende er relatert til familiens økonomiske situasjon. Opplever ungdom i fattige familier oftere enn andre å være sosialt isolerte? På figur 2 besvares dette ved hjelp av de fem indikatorene på sosial isolasjon som er beskrevet tidligere.

Figur 2. Andelen som gir uttrykk for at de er venneløse, ensomme, utestengte eller upopulære, etter familieøkonomi

* Alle forskjeller er statistisk signifikante ($p < 0,001$)

Resultatene bekrefter i stor grad antakelsen om at økonomi henger sammen med ungdoms relasjoner til jevnaldrende. Jo svakere økonomi familien har, desto mer problematisk opplever de sin egen sosiale situasjon. Avhengig av hvilke indikatorer som legges til grunn, har ungdom i familier med dårlig råd to til fem ganger så stor sannsynlighet for å vise tegn til sosial isolasjon. Blant dem med svakest familieøkonomi føler hver tredje seg upopulær, og mer enn hver femte blir mobbet minst en gang i uka. En av seks mangler en bestevenn, og nesten like mange svarer at de ofte er ensomme. Samtidig må det understrekes at flertallet også blant ungdom i familier med dårlig råd ikke viser tegn til sosial isolasjon. Faktisk er det slik at langt de fleste i familier med svak økonomi har venner og opplever popularitet i forhold til jevnaldrende. Vi snakker altså om en økt risiko for sosial isolasjon, mer enn en absolutt sammenheng.

Forbrukets betydning

Er ungdoms forbruksmønster en relevant forklaring på den sammenhengen vi finner mellom familieøkonomi og sosial isolasjon? For å besvare dette spørsmålet vil vi først undersøke om forbruk er betinget av familiens økonomiske situasjon, og deretter om ungdom med et lavt forbruk oftere enn andre er sosialt isolert.

Tabell 2. Forbruksmønster blant ungdom i familier med og uten dårlig råd. Kronebeløp som er brukt siste måned. Forskjeller i kroner og prosent

	Har familien dårlig råd?			Differanse		
	Nei	Ja	Totalt	i kroner	i prosent	sig.test
Samlet forbruk	863	711	854	-151	-18	**
Forbruksområde:						
Klær og sko	397	300	392	-97	-24	**
Mobiltelefon	188	173	187	-15	-8	NS
Film (kino, video og DVD)	104	83	103	-22	-21	**
Musikk (CD)	81	66	80	-16	-19	*
Kafé, gatekjøkken og diskotek	92	90	91	-2	-2	NS
Minste N =	4953	299	5252			

* Statistisk signifikante forskjeller er markert med * ($p < 0,05$) og ** ($p < 0,01$). NS = ikke signifikante forskjeller

Tabell 2 viser hvordan forbruket varierer med familieøkonomi. Først angis det samlede forbruket, deretter variasjon i de enkelte utgiftspostene som er inkludert i analysen. Som hjelp til tolkningen vises beregninger av forskjellene i forbruk både i absolutte kronebeløp og som forskjeller i prosent. For enkelthets skyld har vi her valgt å sette dem som opplever at familien har dårlig råd (6 prosent), opp mot de øvrige.

Ser vi alle ungdommene under ett, brukes det i gjennomsnitt 854 kroner i måneden på klær, mobiltelefon, musikk, film og sosialt uteliv. Ungdom som vokser opp i familier med dårlig råd, har som ventet noe lavere forbruk enn normalen. Samlet bruker de 150 kroner mindre i måneden, noe som betyr at forbruket reduseres med nesten 20 prosent sammenliknet med annen ungdom. Forskjellene varierer relativt mye etter hvilke forbruksområder det er snakk om. Størst er forskjellene i utgifter til klær og sko, men også når det gjelder utgifter til musikk og film, er det klare forskjeller. Når det gjelder hvor mye penger ungdommene bruker på mobiltelefon og på sosialt uteliv, er det derimot ingen forskjeller av betydning mellom dem med god til middels råd og dem som har dårlig råd i hjemmet.

Neste punkt omhandler sammenhengene mellom forbruk og sosial isolasjon. Tabell 3 gir en oversikt over hvor store utgifter ungdom med ulike tegn til sosial isolasjon har hatt til klær og sko, mobiltelefon, film, musikk og sosialt uteliv den siste måneden. Forbruket er her sammenliknet med det totale forbruket til norske ungdomsskoleelever og viser i hvilken grad forbruket, samlet og for hvert enkelt forbruksområde, avviker fra gjennomsnittet.

Resultatene fra tabell 3 skisserer ingen entydig sammenheng mellom de ulike målene på sosial isolasjon og forbruk. Tre av fem indikatorer har ingen eller svært svak sammenheng med forbruk. Dette gjelder både samlet og for hvert enkelt forbruksområde. For eksempel har ungdom som blir mobbet jevnlig, tilsvarende forbruk som andre ungdommer. Det samme gjelder dem som ofte føler seg ensomme, og dem som oppgir at de sjelden er sammen med jevnaldrende. Forbruket til ungdom som ikke har bestevenner, eller som opplever seg som upopulære, ligger derimot et godt stykke under gjennomsnittet. Særlig lavt er forbruket blant dem som mangler bestevenner. Ungdom i denne gruppa har brukt 219 kroner eller 26 prosent mindre enn ungdom flest. Utgiftene er lavere på alle forbruksområder, men det er særlig utlegg til mobiltelefon som trekker ned. Videre har ungdom som opplever seg selv som upopulære, 20 prosent lavere forbruk enn gjennomsnittet. Disse ungdommene bruker gjennomsnittlig 100 kroner mindre på klær og sko i måneden, men har bare marginalt lavere utgifter til musikk og mobiltelefon. Det er vanskelig å se noen umiddelbar forklaring på at noen mål på sosial isolasjon henger sammen med et lavere

Tabell 3. Forbruksmønster blant ungdom som mangler bestevenner, blir mobbet, opplever seg selv som upopulære, ikke er så ofte sammen med jevnaldrende, og som ofte er ensomme. Kronebeløp siste måned og forskjell til totalen i prosent

	Mangler bestevenn		Blir mobbet ukentlig		Opplever seg selv som upopulær		Ikke så ofte sammen med jevnaldrende		Er ofte ensom		Totalt kr
	kr	%-diff	kr	%-diff	kr	%-diff	kr	%-diff	kr	%-diff	
Kronebeløp/diff.	kr	%-diff	kr	%-diff	kr	%-diff	kr	%-diff	kr	%-diff	kr
Samlet forbruk	635	-26	817	-4	682	-20	885	4	853	0	854
Forbruksområde											
Klær og sko	309	-21	341	-13	296	-24	404	3	369	-6	392
Mobiltelefon	123	-34	213	14	166	-11	209	12	210	13	187
Film (kino, video, DVD)	86	-17	99	-4	84	-18	101	-2	109	5	103
Musikk (CD)	61	-24	88	10	75	-7	86	7	87	9	80
Kafé, gatekj., diskotek	70	-23	91	0	73	-19	98	8	100	10	91
Minste N =	382		531		868		134		219		4705

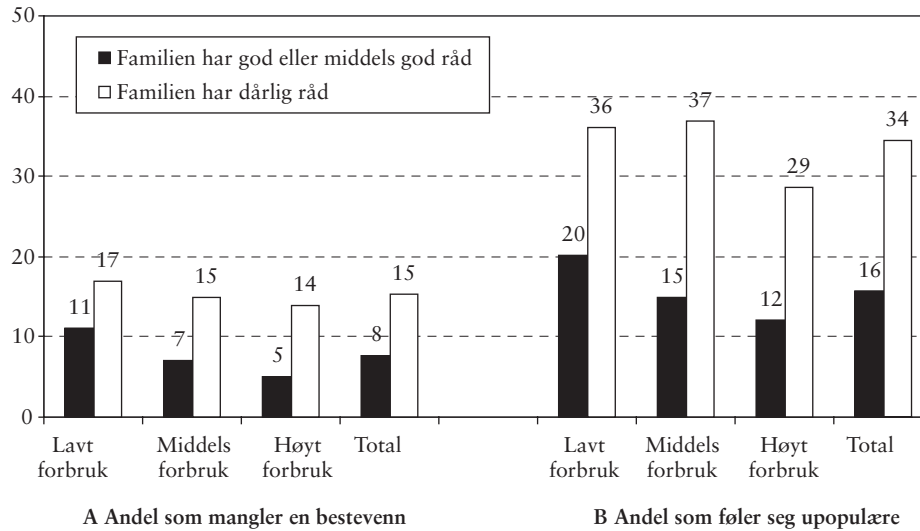
* Statistisk signifikante forskjeller er markert med uthevet skrift ($p < 0,001$)

forbruk, mens andre ikke får slike utslag. I lys av våre antakelser innledningsvis er det kanskje mest overraskende at ungdoms utgifter til klær og sko har liten sammenheng med om de utsettes for mobbing eller ikke.

I en avsluttende analyse skal vi undersøke i hvilken grad forbruk kan bidra til å forklare hele eller deler av sammenhengen mellom familieøkonomi og de av isolasjonsmålene som er relatert til ungdoms månedlige utgifter. Dersom dette er tilfellet, bør forskjellene mellom dem som vokser opp i familier med henholdsvis god og dårlig økonomi, reduseres når forbruksnivået er det samme i de to gruppene. For å skape en slik situasjon har vi delt ungdommene inn i tre like store forbruksgrupper, unge med henholdsvis *lavt*, *middels* og *høyt forbruk*. Spørsmålet blir nå hva familieøkonomi betyr innenfor hver enkelt forbruksgruppe.

Vi har allerede vist at forbruk ikke henger sammen med flere av indikatorene på sosial isolasjon. Analysene på figur 3 er derfor begrenset til det å mangle en bestevenn og det å føle seg upopulær.

Figur 3 – Prosentandel som A) mangler en bestevenn og B) opplever seg selv som upopulær, brutt ned etter familieøkonomi og forbruk

Resultatene indikerer at forskjellene etter familiens økonomiske situasjon innenfor hver av forbruksgruppene er tilnærmet lik den totale forskjellen. Figuren viser samtidig at avstanden mellom ungdom med god og dårlig råd i familien er større enn avstanden mellom ungdom med høyt og lavt forbruk. Dette illustrerer et viktig poeng, nemlig at denne typen sosial isolasjon er nærmere knyttet til opplevelsen av dårlig råd enn til faktisk forbruk. Konklusjonen er dermed klar. Slik det er målt her, har forbruk ingen forklaringskraft når det gjelder å forstå sammenhengen mellom familieøkonomi og ungdoms opplevelse av å være sosialt isolert. Hvis forbruk hadde betydning, skulle forskjellene mellom ungdom med og uten dårlig råd i familien reduseres når det gjennomsnittlige forbruket lå på samme nivå. Dette er ikke tilfellet.

Avsluttende diskusjon

Penger: Hvem trenger vel ikke penger. Men ungdommen trenger det mest for ikke å bli kalt asosial eller noe sånt i enkelte kretser. Men for å være sosial så trenger man cash til å dra på kino eller til en pizza nå og da. Og man trenger penger til klær, jeg sier ikke at man må ha siste mote men man må være litt med, for man kan ikke komme med en slitt

joggebukse som man har dratt opp under armene, rosa og turkise snowjogger og en genser med masse flekker (Marthinsen og Røe 2004).

Sitatet ovenfor stammer fra en av ungdommene som deltok i forskningsprosjektet *Ungdom – «rik eller fattig»*, og illustrerer på en enkel måte utgangspunktet for denne artikkelen. Vi ønsket å undersøke betydningen av dårlig råd i familien for sosial isolasjon blant ungdom. Samtidig ville vi teste en utbredt forestilling om at ungdoms mulighet til å forbruke påvirker deres posisjon blant jevnaldrene. Vi gikk ut fra at ungdom fra fattige familier verken kunne delta i kostnadskrevenne aktiviteter eller forbruke på linje med sine jevnaldrende.

Våre analyser har for det første gitt et bilde av omfanget når det gjelder økonomiske begrensninger på vanlige aktiviteter som ungdom deltar i. Resultatene viser at ungdomsfamilier flest i Norge har økonomi til å takle de kommersielle føringer som legges for fritiden. Få norske ungdommer opplever at de ikke kan delta på sosiale arenaer av økonomiske grunner. En liten andel oppgir likevel at de stenges ute fra deler av det sosiale livet fordi familien har dårlig råd. Selv om disse ungdommene er få i tallet, er det alvorlig for dem det gjelder. Når majoriteten av norsk ungdom aldri har opplevd å måtte avstå fra sosiale aktiviteter på grunn av familiens økonomi, blir stigmaet desto større.

Vi har videre undersøkt økonomiens betydning for de unges egen opplevelse av sosial isolasjon. Analysene viste en tydelig kobling mellom familiens økonomiske situasjon på den ene siden og svake vennsrelasjoner, mobbing, ensomhet og følelsen av være upopulær på den andre. Selv om sammenhengen langt fra er perfekt, er sannsynligheten for at ungdom viser tegn til sosial isolasjon, klart størst blant ungdom i familier med dårlig råd.

Med bakgrunn i ungdoms egne forventninger om pengenes betydning gikk vi ut fra at dårligere forbruksmuligheter kunne forklare deler av denne sammenhengen. I tråd med en slik antakelse fant vi at unge i familier med dårlig råd hadde et noe lavere forbruk enn ungdom for øvrig. Dette gjaldt særlig utgifter til klær og sko, musikk og film. Derimot var sammenhengen mellom de ulike indikatorene på sosial isolasjon og ungdommenes forbruksmønster noe mer uklar. Bare når det gjaldt det å mangle en bestevenn og det å oppleve seg som upopulær var det betydelige forskjeller i forbruket. De unges daglige forbruk kunne imidlertid ikke brukes til å forklare sammenhengen mellom dårlig råd og disse to indikatorene på sosial isolasjon.

Samlet peker våre analyser i retning av at bekymringer knyttet til en økende kommersialisering av barndommen er overdrevet, i det minste når det gjelder konsekvensen av en slik utvikling for ungdoms relasjoner til jevn-

aldrende. For det første er det at ungdom stenges ute fra sosiale aktiviteter på grunn av økonomi, et relativt marginalt fenomen i Norge. Samtidig har forskjeller i ungdommenes daglige forbruk begrenset innvirkning på det faktum at ungdom i familier med dårlig råd oftere enn andre viser tegn til sosial isolasjon. Hvis de unges forbruksmuligheter har begrenset betydning, trenger vi alternative forklaringer. Først noen refleksjoner rundt resultatenes holdbarhet.

Har forbruk betydning likevel?

Selv om ungdoms personlige forbruk i liten grad kan forklare sammenhengen mellom økonomi og sosial isolasjon, er det ikke gitt at familiens forbruksmulighet er irrelevant for ungdoms posisjon blant jevnaldrende. Når forbruksvarenes betydning for ungdoms posisjon blant jevnaldrende omtales i forskningslitteraturen, blir dette ofte gjort med referanse til *hva* de unge kjøper, og ikke nødvendigvis til *hvor mye* de kjøper for (Brusdahl 2000, Storm Mathisen 1998). En slik åpenbart relevant nyansering av forbrukets betydning kan imidlertid vanskelig forklare at unge i familier med dårlig råd oftere opplever sosial isolasjon. I så fall måtte det være slik at disse ungdommene hadde lavere forbrukskompetanse enn sine jevnaldrende, noe vi ikke har grunnlag for å si noe om i denne sammenheng.

Det er en ytterligere mulighet for at indikatorene vi bruker for å måle sammenhengen mellom forbruk og isolasjon, er for snevre og ikke fanger opp de nyanser som har betydning for ungdoms posisjon blant jevnaldrende. For eksempel kan det være at større investeringer til fritidsutstyr er viktigere enn utgifter til mobiltelefon, CD-er og kinobesøk. Det er mulig at familiens pengebruk i forbindelse med bolig, bil og ferieturer er viktigere for familiens status i nærmiljøet, og at slike forhold veier tyngre når ungdom rangerer hverandre, enn det daglige forbruket. Familiens mulighet til å gjøre større økonomiske investeringer og ungdommens daglige forbruk er sannsynligvis heller ikke fullstendig korrelert. Undersøkelser har vist at foreldrene ofte prioriterer barnas behov når økonomien er knapp (Middleton mfl. 1997). Selv om familien har dårlig råd, vil mange foreldre strekke seg langt for at barna ikke skal skille seg ut. I slike tilfeller vil foreldrene kanskje ha mulighet til å sørge for at barna får merkeklær, mens større investeringer til familien er utenfor rekkevidde.

Selvrapportering og subjektive mål

Bruken av selvrapportering og subjektive mål krever noen refleksjoner utover dem som er gjort om metoden innledningsvis. For det første vil et subjektivt fattigdomsmål sannsynligvis fange flere dimensjoner i de unges liv enn de rent økonomiske. Noen av ungdommene som oppgir at familien har dårlig råd, har kanskje generelt et negativt syn på livet. Når vi i våre analyser finner en sammenheng mellom dårlig råd og sosial isolasjon, kan det derfor være flere måter å forklare resultatet på. I tråd med våre hypoteser innledningsvis kan vi anta at fattigdom øker risikoen for sosial isolasjon blant ungdom. Hvis det er slik at de unges generelle sinnsstemning får dem til å svartmale alt, både relasjoner til jevnaldrende og den økonomiske situasjonen i familien, er det imidlertid også naturlig at vi finner en sammenheng her, selv om dårlig råd i familien reelt sett har liten betydning for sosiale relasjoner.

Vi har forsøkt å undersøke dette nærmere ved å gjøre tilleggsanalyser der opplysninger om de unges selvrapporterte psykiske plager er tatt med. Disse viser at psykiske plager både er relatert til sosial isolasjon og svak familieøkonomi. Det er imidlertid ikke slik at sammenhengen mellom familieøkonomi og isolasjon forsvinner helt når psykisk helse inkluderes i analysene. Dette indikerer at familieøkonomi har en selvstendig betydning for sosial isolasjon, uavhengig av psykiske problemer og forbruk. At en kontroll for psykiske plager reduserer sammenhengen mellom familieøkonomi og sosial isolasjon, trenger dessuten ikke å bety at familiens økonomiske situasjon har liten egentlig betydning. Det kan også være slik at det å vokse opp med svært dårlig råd både påvirker de unges generelle sinnsstemning og deres relasjoner til jevnaldrende. Tidligere forskning har blant annet vist en sammenheng mellom det å vokse opp i fattigdom og depressive symptomer blant barn (Eamon 2002). Det er dessuten slik at ungdom som ikke har venner, som mobbes eller opplever at de er upopulære, kan få psykiske plager som en følge av dette. I en tverrsnittsstudie der vi har begrenset informasjon om hva som inntreffer først, er det derfor vanskelig å bruke slike analyser til å vurdere resultatenes holdbarhet.

Er årsaken til dårlig råd også grunnen til sosial isolasjon?

Med de innvendingene som er beskrevet ovenfor, virker det likevel nærliggende å anta at ungdom i familier med dårlig råd faktisk er noe mer utsatt for sosial isolasjon enn sine jevnaldrende. Selv om de unges personlige forbruk har begrenset forklaringskraft i så måte, er det mulig å tenke seg flere alternative årsaker. En mulighet er at sammenhengen kun er tilsynelatende,

og at kjennetegn ved familien som påvirker dens økonomiske situasjon, også har betydning for de unges posisjon blant jevnaldrende.

Tidligere forskning har blant annet slått fast at barnefattigdom først og fremst er et minoritetsproblem i Norge (Fløtten mfl. 2001, Epland 2001, Ytrehus 2004). Barn av etniske minoriteter er overrepresentert i gruppen av fattige både når inntekt brukes som mål, og ved bruk av mer subjektive indikatorer. Kanskje er det også slik at en del unge med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for sosial isolasjon i forhold til jevnaldrende enn ungdom med norsk bakgrunn. Blant ungdomsskoleelevene som deltok i *Ung i Norge*-undersøkelsen, har i overkant av 5 prosent to foreldre født i utlandet. Fordi ungdom med to utenlandsfødte foreldre utgjør bare 310 elever i undersøkelsen, har dette likevel liten betydning for den samlede analysen. Sammenhengen mellom familieøkonomi og de ulike indikatorene på sosiale isolasjon endres da heller ikke når vi kontrollerer for innvandrerbakgrunn.

Foreldre med dårlig råd kan være en selektert gruppe også på andre måter. Familien kan være ressurs svak når det gjelder andre forhold enn de rent materielle. Det er for eksempel mulig at svak familieøkonomi henger sammen med individuelle egenskaper ved foreldrene som psykiske problemer, rusmisbruk eller langtidsledighet. Slike trekk ved familien kan både få kort- og langsiktige konsekvenser for de unge. Når foreldrene har problemer i sitt liv, smitter dette kanskje over på barnas status. En mulighet er at måten foreldrene lever sitt liv på, og deres status i nærmiljøet har betydning for de unges posisjon blant jevnaldrende der og da. Alternativt er årsaksammenhengen mer indirekte. Psykologisk forskning har blant annet vist en sammenheng mellom omsorgssvikt i familien og barns sosiale kompetanse og evne til å danne venns kampsrelasjoner (Tetzchner 2001: 518). Med sosial kompetanse menes i denne sammenheng ferdigheter, kunnskaper og holdninger som setter dem i stand til å etablere og vedlikeholde sosiale relasjoner til jevnaldrende her og nå. Sosial kompetanse er noe som utvikles over tid og i samspill med omgivelsene. Populære barn med mange venner har større mulighet til å utvikle sosial kompetanse og vil derfor lettere knytte nye relasjoner til jevnaldrene etter hvert som de blir eldre.

Har økonomi likevel betydning?

Individuelle kjennetegn, belastninger hjemme, familiens historie og tilfeldigheter vil i de fleste tilfeller virke sammen og bidra til å skape gode eller onde sirkler for de unge. Når ungdom opplever at de er upopulære, har få venner eller utsettes for mobbing, er det kanskje ikke først og fremst materielle

goder i seg selv som gir de store utslagene? Det er ikke dermed sagt at familiens økonomiske situasjon er uten betydning. Sannsynligvis er vedvarende dårlig råd i seg selv en belastning for familielivet, for samspillet mellom foreldre og barn og for de unges utvikling generelt. Flere studer har vist at økonomisk stress påvirker foreldrenes overskudd i forhold til barna og øker risikoen for konflikter mellom de voksne i familien (Conger mfl. 1994, Elder mfl. 1995, Eamon 2002). Slike forhold kan igjen få betydning for barn og unges relasjoner til jevnaldrende.

Analysene som er presentert i denne artikkelen, kan verken avkrefte eller bekrefte spekulasjonene ovenfor. Våre funn har imidlertid sannsynliggjort at visse kjennetegn ved ungdom i familier med dårlig råd (og deres familier) øker risikoen for sosial isolasjon. Ungdoms mulighet til å forbruke ser ut til å ha relativt liten betydning i en slik sammenheng. En slik konklusjon har betydning både forskningsmessig og politisk. For forskningen blir det viktig å gå videre med analyser av situasjonen til barn og unge i familier med dårlig økonomi. Vi må grave dypere for å finne ut mer om *hva* ved den økonomiske situasjonen som påvirker de unges sosiale situasjon negativt, og hvilke andre forhold enn de rent økonomiske som kan ha betydning. Siden vi ikke fant at unges forbruksmønster kan forklare hvorfor fattigdom henger sammen med sosial isolasjon, må vi lete etter andre forklaringer. Vi må dessuten supplere med analyser basert på objektive fattigdomsmål for å rydde av veien mistanken om at unges vurderinger av familiens økonomi er mer farget av deres egen sinnsstemning eller sosiale situasjon enn av de økonomiske realiteter.

En politisk og samfunnsmessig implikasjon av funnene er at vi må spørre oss om bekymringer knyttet til en økende kommersialisering av ungdomstiden er overdrevet. Selv om norske ungdommer flest er vant til å få mye og mangle lite, er det ikke gitt at klær eller andre forbrugsgoder veier tyngst når de velger sine venner. Mange vil vurdere en slik konklusjon som oppløftende, men den frir oss ikke fra behovet for å finne ut hvordan den påviste sammenhengen mellom dårlig økonomi og sosial isolasjon kan reduseres. At noen barn og unge vokser opp i fattigdom, oppfattes gjerne som moralsk uholdbart i et likhetsorientert samfunn som det norske, og det er bred enighet om at alle barn må sikres anstendige oppvekstvilkår (jf. St.meld. nr. 6, 2002–2003). Analysene våre tyder imidlertid ikke på at det å sørge for at alle barn kan forbruke på samme måte, vil løse de sosiale problemene en del fattige barn står overfor. Dette understreker behovet for å skaffe oss bredere kunnskap om hvilke mekanismer som trer i kraft når barn i fattige familier opplever seg som isolert, for bare gjennom mer kunnskap kan vi vite når fattige barn og unge har behov for andre eller flere tiltak enn mer penger for å unngå sosial isolasjon.

Noter

1. To større undersøkelser om barns levekår er imidlertid under arbeid. NOVA gjennomførte i 2003 en undersøkelse av barns levevilkår i familier med lav inntekt (Sandbæk og Sture 2003). Fafo har i 2004 gjennomført en undersøkelse blant norske, somaliske og pakistanske barnefamilier der økonomiens betydning for oppvekstvilkår og sosial situasjon for barn av ulik etnisk opprinnelse studeres.
2. For en gjennomgang av styrker og svakheter ved ulike fattigdomsmål/-definisjoner, se for eksempel Fløtten (1999), Fløtten mfl. (2001), Pedersen (2001).
3. Spørsmålene ble laget av Hilde Pape, i samarbeid med Anders Bakken.
4. Ungdom som har svart urealistisk høyt på disse spørsmålene, er utelatt fra analysene (i underkant av 2 prosent). Svarene ble oppfattet som tøysesvar, fordi de fleste tilhørte gruppa som opplevde familieøkonomien som god.

Litteratur

- Bauman, Z. (1998). *Work, consumerism and the new poor*. Buckingham: Open university press.
- Bolger, K.E., C.J. Patterson, W.W. Thompson og J.B. Kupersmidt (1995). Psychosocial adjustment among children experiencing persistent and intermittent family economic hardship. *Child Development*, 66, 1107–1129.
- Brooks-Gunn, J. og G.J. Duncan (1997). The Effects of Poverty on Children. *The future of Children. Children and Poverty*, 7 (2), 55–71.
- Brusdal, R. (2000). *Hvordan opplever foreldrene den kommersielle hverdagen?* SIFO Arbeidsnotat nr. 13. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.
- Conger, R.D., Ge. Xiaojia, G.H. Elder, F.O. Lorenz og R.L. Simons (1994). Economic-stress, coercive family process, and developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65 (2), 541–561.
- Duncan, G. og Jeanne Brooks-Gunn (red.) (1997), *Consequences of growing up poor*. New York: Russell Sage Foundation.
- Duncan, G., W.J. Yeung, J. Brooks-Gunn og J. Smith (1998). How much does childhood poverty affect the life chances of children? *American Sociological Review*, 63, 406–423.
- Eamon, M.K. (2002). Influences and Mediators of the Effect of Poverty on Young Adolescent Depressive Symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 31 (3), 231–242.
- Elder Jr., G.H., J.S. Eccles, M. Ardel og S. Lord (1995). Innercity parents under economic pressure: Perspectives on the strategies of parenting. *Journal of marriage and the family*, 57 (3), 771–784.

- Epland, J. (2001). Barn i husholdninger med lav inntekt: omfang, utvikling, årsaker. Rapport 9. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Euronet (2000). Including children? Developing a coherent approach to CHILD POVERTY and SOCIAL EXCLUSION across Europe. The European Children's network.
- Fauske, H. og T. Øia (2003). *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Fløtten, T. (1999). *Fattigdom i Norge: problem eller bagatell?* Fafo-rapport 303. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Fløtten, T., E. Dahl og A. Grønningsæter (2001). *Den norske fattigdommen*. Fafo-notat 2001:16. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Frønes, I. (1998). *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrenes betydning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- George, T.P. og D.P. Hartmann (1996). Friendship networks of unpopular, average and popular children. *Child development*, 67, 2301–2316.
- Harter, S. (1988). *Manual for the Self-Perception Profile for Adolescents*. Denver: University of Denver.
- Marthinsen, E. og M. Rød (2004). *Fattig eller rik? Slik ungdom ser det*. Trondheim: NTNU, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap.
- Mayer, S.E. (1997). *What money can't buy. Family income and children's life chances*. Cambridge: Harvard University Press.
- Middleton, S., K. Ashworth og I. Braithwaite (1997). *Small Fortunes. Spending on children, childhood poverty and parental sacrifice*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Patterson, C.J., N.A. Vaden og J.B. Kupersmidt (1991). Family background, recent life events and peer rejection during childhood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 347–361.
- Pedersen, A.W. (2002). *Om fattigdomsbegrepet og dets implikasjoner for praktisk politikk*. Oslo: NOVA, skriftserie 1/02.
- Piachaud, D. (2001). Child poverty, opportunity and quality of life. *The Political Quarterly*, 72 (4).
- Rossow, I. og A.K. Bø (2003). *Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Sandbæk, M. og K.K. Sture (2003). *Barns levekår. Teoretiske perspektiver på familieøkonomiens betydning for barns hverdag*. NOVA-skrift 9/03. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Storm-Mathisen, A. (1998). *Kjøpepress – hva er det for noe? : et forprosjekt om klærnes betydning blant 13-åringer*. Arbeidsrapport nr. 4. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning.

- Stortingsmelding nr. 39 (2001–2002). *Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Stortingsmelding nr. 6 (2002–2003). *Tiltaksplan mot fattigdom*. Oslo: Sosialdepartementet.
- Tetzchner, S. von (2001). *Utviklingspsykologi. Barne- og ungdomsalderen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tvetene, K. (2001). *Jeg prøver å få det til å bli borte av seg selv*. Hovedoppgave (sosiologi). Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Ytrehus, S. (2004). *Fattige barn i Norge: hvem er de og hvor bor de?* Fafo-rapport: 445. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.
- Wærdahl, R. (2003). *Learning by consuming: consumer culture as a condition for socialization and every day life at the age of 12*. Avhandling (dr.polit.). Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.

Dokumentasjon av målet på sosial isolasjon

A. Mangler en bestevenn	De som svarer «nei» på spørsmålet: «Har du noen som du regner som din bestevenn?»
B. Manglende samvær med andre unge	De som svarer «er ikke så ofte sammen med jevnaldrende» på spørsmålet: «Når du er sammen med venner/kamerater, hvem er du da som oftest sammen med?»
C. Mobbing og utfrysing	De som krysser av for «minst en gang i uka» på spørsmålet: «Har du i løpet av dette skoleåret blitt frosset ut, plaget eller ertet av medelever på skolen eller skoleveien?»
D. Ensomhetsfølelse	De som krysser av for «ofte» på utsagnet «Jeg føler meg ensom».
E. Selvopplevd upopularitet	Basert på Susan Harters (1988) Self-perception Profile for Adolescents. Eksempler på utsagn: Jeg er populær blant jevnaldrende, andre ungdommer har vanskelig for å like meg.
F. Selvopplevd manglende intimitet i vennsksrelasjoner	Basert på Susan Harters (1988) Self-perception Profile for Adolescents. Eksempler på utsagn: jeg synes det er vanskelig å få venner som jeg virkelig kan stole på, jeg klarer å få virkelig nære venner.

English summary

In this article the relationship between family economy and the social situation of youngsters is explored. Analyses based on a representative survey among 13 to 16 year old Norwegians reveal that young people from families with poor economy more often than others experience social isolation. To explain this several indicators of youth consumption were introduced, as we assumed that lack of opportunities to uphold a specific consumption pattern could explain why poor youngsters were more likely to be isolated. This seemed not to be the case. Other explanations of the relationship between family economy and social isolation are therefore discussed.